

SFRAGISTICKÉ SBÍRKY (V ČESKÝCH ZEMÍCH)

Významnou kategorií pramenů sfragistiky jsou sfragistické sbírky. Ty jsou dnes uloženy v archivech a muzeích nebo jsou v soukromém držení. V poslední době jich vešla ve známost celá řada, zejména těch soukromých. Vyberme alespoň ty nejdůležitější a nejzajímavější.

Rozdíl mezi archivy a muzei spočívá v materiálu, jenž je zde uložen. V archivu jde převážně o pečeti u diplomatického materiálu, kdežto v muzeích jsou obvykle sbírky typářů či odlitků. Samozřejmě neplatí to zcela a beze zbytku, tak třeba v Moravském zemském archivu v Brně ve sbírce G 125 najdeme originály pečeti, odlitky i typáře. Odlitky pečeti jsou nejčastěji vyhotovovány ze sádry, tmelu či polymerů. Součástí archivů jsou bohužel rovněž často kartony, v nichž se nacházejí neuspořádané pečeti, které odpadly od listin a nebyly již vráceny zpět.

Sfragistické sbírky vytvářeli jednotlivci i instituce. U jednotlivců jsme však většinou svědky odstříhávání či jiného oddělování pečeti od písemností, čímž vlastně dochází k jejich degradaci. Na druhou stranu často tak došlo k uchování pečeti, jež by u listiny vzaly časem za své.

Odlitky byly sbírány zejména organizacemi a institucemi, které se nezaměřovaly pouze na sbírky jen pečetidel, ale i odlitků, fotografií, kreseb a další obrazový materiál. Patří mezi ně muzea, archivy, knihovny či jiné instituce. Jistým vzorem bylo Musée sigillographique v Paříži (1832), z dalších nutno jmenovat Archives nationales v Paříži, British Museum v Londýně, Vossbergovu sbírku v Staatsarchivu Berlin či Haus- Hof- und Staatsarchiv Vídeň (Schmittnerova Sfragistoteka). Z ostatních archivů třeba jmenovat Drážďany, Budapešť, Brusel, Mnichov; u nás zejména Národní archiv, Archiv Národního muzea – obě sbírky mají centrální působnost.

Vznik některých sfragistických sbírek v českých zemích ovlivnilo či zapříčinilo rušení klášterů za Josefa II. Přestože sfragistika v českých zemích poněkud zaostávala za rozvojem v západní Evropě, ke cti našim sbírkotvůrců patří, že tomu tak nebylo u sfragistických sbírek. Jejich počátky rovněž v českých zemích náležejí 19. století. Vznikaly z úřední činnosti nebo činnosti sběratelskou. Z těch nejstarších alespoň jmenujme sbírku bratří Gödlů, J. P. E z Löwenthalu či sbírku rajhradského kláštera.

Největší sbírka v České republice vůbec, je Sbírka typářů Národního archivu (v Praze) zahrnující cca 1700 ks. typářů a celkem 2046 pečetidel, razidel a punců 13. až 20. století vznikla ze sbírek Ústředního archivu ministerstva vnitra a Archivu Země české z moci úřední a nikoli sběratelskou činností. Základem se stala převzatá pečetidla zrušených klášterů za Josefa II.

Za ni rozsahem druhé největší je sfragistická sbírka Archivu Národního muzea (v Praze), jež zahrnovala cca 1300 ks. exemplářů, rozdělených systematicky podle písmen na jednotlivé řady – A (šlechtické a osobní), B (duchovenské), C (městské), D (cechovní), E a F (institucionální). Datační vymezení sfragistických artefaktů spadá do 14.–20. století. Sbírka utrpěla těžkou ztrátu v roce 1995, kdy bylo krádeží odcizeno 645 ks. pečetí, z nichž se archivu vrátil jen zlomek.

Sfragistickou sbírkou disponuje i numizmatické oddělení Moravského zemského muzea v Brně. K dosud známým exemplářům typářů se nedávno našla pečetní sbírka, jejíž původce není znám. Pečetě byly vystříhány z listin, knih, dopisů a úředního materiálu. S pořádáním nezpracovaného sfragistického materiálu na numizmatickém oddělení Moravského zemského muzea v Brně zanalyzovat 13 272 otisků pečetí. Otisky byly roztříděny, uspořádány a zaevidovány do 16 oblastí sfragistiky, jako jsou pečetě církevní, císařské kanceláře, institucí, kontribučních fondů, měst, ministerstev, nemocnic a ústavů, panovníků, panství, pošt, silničních výborů, spolků, statků, škol a univerzit, vojska, policie a záložen v celkovém počtu 6 504 kusů. Sbírka obsahuje i nedokončené fondy cechovní, zahraniční, neurčené, osobní, šlechtické a úřední pečeti v počtu kusů 6 768.

Z menších sbírek v archivech a muzeích alespoň stručně zmiňme Slezské muzeum v Opavě, Archiv hlavního města Prahy, Archiv města Brna, Krajské vlastivědné muzeum v Olomouci, Okresní vlastivědné muzeum J. A. Komenského v Přerově, Muzeum Prostějovska v Prostějově, Státního oblastního archivu v Třeboni, pobočka Český Krumlov, Státní okresní archiv v Jihlavě, Státní okresní archiv ve Znojmě, Státní okresní archiv v Břeclavi se sídlem v Mikulově, Státní okresní archiv v Náchodě ad. Sbírkové se však nacházejí i mimo archivy a muzea.

Na Památkovém ústavu v Brně je uložena Sbírka pečetních otisků na zámku v Rájci nad Svitavou. Jedná se o soubor 2 673 ks. pečetních otisků, uspořádaných obsahově, abecedně, číselně a nalepených na papírových kartonových tabulkách, uložených v 5 archívních krabicích. Téměř $\frac{1}{4}$ sbírky (659 ks. pečetních otisků) je

nekompletována, zčásti popsána a uložena v papírových obálkách. Převažující část této badatelské sbírky tvoří druhotně pořízené (i sekundárně použité) pečetní otisky z dochovaných používaných razidel, otisky mladších napodobenin starších pečetidel, v malé míře též odlitky ploch typářů a originály pečetí, oddělených od písemností.

Otisky vzešly z pečetních typářů či jejich napodobenin průběhu 13. až 19. století, jedná se zejména o druhotné pečetní otisky provedené výlučně ve španělském pečetním vosku (mimo do cca pěti ks. oplátkových a lakových pečetí pod krytem papíru), které odštířené a obštířené byly nalepeny na kartony či na papír a popsány. Druhově jsou zastoupeny otisky panovnické, šlechtické, městské, církevní, v malém počtu pečetě institucí a nešlechtické; ponejvíce jsou zastoupeny pečetě šlechtické (1093 ks.) a městské (921 ks.).

Sbírka vznikla sběratelsky patrně již na konci 18. století, k doplňování a souhrnnému shromažďování pečetních otisků docházelo v průběhu celého 19. století, kompletace nastala spíše až ve 2. pol. 19. století. Na předmětné sbírce se velmi projevila aktivita starohrabat Salm-Reifferscheidt-Raitz.

Na Státním zámku Blatná v okresním muzeu je uložena dosud ne plně zinventarizovaná sbírka Antonína Masáka.

Ze *soukromých sbírek*, které až dosud nebyly příliš veřejně známé, na našem území existuje např. soukromá sbírka premonstrátů v Nové Říši; sbírka Miroslava Milce, která vznikala v průběhu několika desítek let, zejména z jihočeských archivů. Z pečetí si pořídil odlitky a podle nich překreslil tisíce pečetí, jež zahrnují zejména pečetí šlechtické, občanské, církevní, cechovní, městské) z Čech, Moravy, Slezska a Horního Rakouska. V poslední době dochází k jejímu publikačnímu zpřístupnění.

Pravděpodobně největší soukromou sbírkou v ČR je Kratochvílova sbírka, kterou její současný majitel Libor Kratochvíl zdědil po předcích. Čítá téměř 1500 kusů pečetí v časovém vymezení od 14. do 20. století. Zahrnuje nejen sfragistický materiál z českých zemí, ale obsahuje rovněž četné zahraniční pečetí.

K nejkrásnějším exemplářům v ní nesporně patří pečetí církevní, městské a šlechtické. Namátkou uvedme pečetí Šternberků, Černínů, Althanů, Kinských, měst Teplice, Berouna, Jihlavy či z církevních např. pečeť Vyšehradské kapituly. Najdeme zde i pečetí spolků, společností, panství, úřadů (např. místodržitelství, pečeť c.k. zemských desk ad.) nebo vojenských útvarů. Sbírka zahrnuje různé

typy pečetí – vzhledem k časovému rozsahu –, obsahuje také značné množství signetů. Mnohé z pečetí z Kratochvílovy sbírky navíc ukazují na velmi kvalitní, precizní a jemnou práci vysoké úrovně, jež prozrazuje autorství špičkových zlatníků.

Prvním významným krokem k poznávání našich nesoukromých sfragistických sbírek, byl soupis typářů z podnětu Archivní správy MV ČSR v 70. letech 20. století.